

4-27-2020

LEGISLATIVE TECHNIQUES IN THE IMPLEMENTATION OF NORM CREATIVITY

Anvar Shukhratovich Esanov
student of the Academy of Public Administration

Follow this and additional works at: <https://uzjournals.edu.uz/buxdu>

Part of the [Philosophy Commons](#)

Recommended Citation

Esanov, Anvar Shukhratovich (2020) "LEGISLATIVE TECHNIQUES IN THE IMPLEMENTATION OF NORM CREATIVITY," *Scientific reports of Bukhara State University*. Vol. 4 : Iss. 3 , Article 20.

DOI: 10.52297/2181-1466/2020/4/3/10

Available at: <https://uzjournals.edu.uz/buxdu/vol4/iss3/20>

This Article is brought to you for free and open access by 2030 Uzbekistan Research Online. It has been accepted for inclusion in Scientific reports of Bukhara State University by an authorized editor of 2030 Uzbekistan Research Online. For more information, please contact sh.erkinov@edu.uz.

УДК: 316.754

НОРМА ИЖОДКОРЛИГИНИ АМАЛГА ОШИРИШДА ҚОНУНЧИЛИК ТЕХНИКАСИ
ЗАКОНОДАТЕЛЬНЫЕ МЕТОДЫ В РЕАЛИЗАЦИИ НОРМНОГО ТВОРЧЕСТВА
LEGISLATIVE TECHNIQUES IN THE IMPLEMENTATION OF NORM CREATIVITY

*Эсанов Анвар Шухратович**Давлат бошқаруви академияси тингловчиси**Esanov Anvar Shukhratovich**student of the Academy of Public Administration*

Аннотация. Ушбу мақолада қонунчилик техникасининг энг муҳим талабларидан бири – ҳар бир яратилган қонун, энг аввало, мантиқий мунтазамликка асосланган ҳолда, олдинги норманинг мазмунидан келиб чиқадиган нормалар тизимидан иборат бўлиши кераклиги таъкидланган. Шунингдек, ҳар бир норма қонун ёки бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжат – яхлит бир тизимнинг мустақил, бироқ ўзига ва ўзидан кейинги нормаларга мазмунан боғлиқ бирлиги сифатида жойлашиши лозимлиги ёритилган.

Таянч сўзлар: қонунчилик техникаси, қонун лойиҳаси, қонун тили, норма ижодкорлиги, маҳаллий ҳокимият органлари, ҳуқуқий ахборот.

Аннотация. В этой статье подчеркивается, что одним из наиболее важных требований законодательной техники является то, что каждый созданный закон должен состоять из системы норм, основанных, прежде всего на содержании предыдущей нормы, основанной на логической закономерности. Также указывается, что каждая норма должна располагаться как закон или иной нормативно-правовой документ – как единое целое системы как самостоятельной, но отдельной и подчиненной нормам.

Ключевые слова: законодательная техника, законопроект, язык права, нормотворчество, местные органы власти, правовая информация.

Abstract. This article emphasizes that one of the most important requirements of the legislative technique is that each created law should consist a system of norms derived primarily from the content of the previous norm, based on logical regularity. It is also stated that each norm should be located as a law or other normative-legal document - a unit of a holistic system as an independent, but separate and subordinate to the norms.

Key words: legislative technique, bill, language of law, rule-making, local authorities, legal information.

Мамлакатимизда мустақиллик йилларида қонун ижодкорлиги фаолияти соҳасида туб демократик ислохотлар амалга оширилиб келинмоқда. Хусусан, қонунчилик ҳокимияти органининг икки палатали парламент сифатида қайта шакллантирилганлиги қабул қилинаётган қонунларнинг сифати ва самарадорлигининг ошишига олиб келди. Шу билан бирга, қонун ҳужжатларини қабул қилиш жараёнининг ҳамда ушбу жараён асосида яратиладиган қонунларнинг сифати ва мукамаллиги кўп жихатдан қонунчилик техникасини такомиллаштиришга, ундан самарали фойдаланишга боғлиқ.

Шу ўринда таъкидлаш жоизки, тегишли юридик адабиётларда қонунчилик техникаси норматив-ҳуқуқий ҳужжат лойиҳаларини тузиш бўйича қоида ва усуллар йиғиндиси, ҳужжатнинг ички тузилиши, унинг тили ва услуби, ҳуқуқий атамашунослик (юридик терминология), қонун лойиҳаларини бир тилдан иккинчи тилга таржима қилиш санъати сифатида тавсифланади. Унга норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни тез ва пухта тайёрлашнинг ташкилий-техник қоидалари ва норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга кўшимча ва ўзгартишлар киритишни тўғри ташкил этишнинг усули ҳамда қонун лойиҳасини тузишда қонуншунос фикрини яна ҳам аниқроқ ифодалаш воситаси сифатида қаралади.

Шу билан бирга, мутахассис олим Ш.Н. Кўчимов таъкидлаганидек, бу борадаги муаммоларнинг кенг қамровлилиги, мураккаблиги сабабли қонунчилик техникасини ўрганиш объекти, предмети, кўлами, доираси, чегараси каби масалалар бўйича ҳуқуқшунос

олимлар ўртасида турли тортишув, баҳс, мунозаралар, хилма-хил фикрлар, баъзан бир-бирига зид қарашлар ҳам мавжуд [5].

Қонун тили ва техникаси билан боғлиқ масалалар ҳақида буюк француз мутафаккири Шарль Луи Монтескьенинг “Қонунлар руҳи ҳақида” номли асарида ёритиб берилган. Унда қонун тили, унинг мазмун ва моҳияти тўғрисида шундай дейилади: “Қонун тили барча фуқароларга бир хил тушунча бериши, унда тушунарсииз жумлаларга йўл қўйилмаслиги, қонунчилик услуги ўзининг қисқа ва аниқлиги билан ажралиб туриши лозим” [6]. Шунингдек, Ш.Монтескье давлат органлари, маъмурият, жамоатчиликни қонунлар ҳамма тушунадиган тилда ёзилиши кераклиги ҳақида бир неча марта огоҳлантирган.

Ушбу давр етук ҳуқуқшуноси А. Штосс эса қонун чиқарувчи фикрини қанчалик содда курса, матн шунча тушунарли ва аниқ бўлади, деб ҳисоблайди. “Олий мақсадлар учун, деб таъкидлайди ҳуқуқшунос Б. Вах, қонунларни шундай таҳрир этиш лозимки, натижада улар ниҳоятда содда ва ҳамма учун тушунарли бўлсин”[9].

Айниқса, XIX аср немис ҳуқуқшуноси Р.Иеринг қонунчилик техникаси, қонун тили масалаларига алоҳида аҳамият берган. У ўз асарларида: “Ҳуқуқшунос бўлмаган фуқароларга ҳуқуқий билимларнинг тушунарли бўлиши учун ҳуқуқнинг халққа сингиб кетган ифода воситаларидан кенг фойдаланиш лозим”, деб ёзади [4].

Қонунчилик тилига расмий хусусиятлар, яъни аниқлик, оддийлик, лўндалик, қисқалик каби хусусиятлар ҳам тегишлидир. Ҳуқуқий воқелик расмиятчиликсиз бўлмайди, чунки ҳуқуқ билан ўрнатилган тартибот расман шакллантирилган андозасиз мавжуд бўла олмайди. Демак, ўз-ўзидан қонун ижодкорининг иродасини махсус шакл ва усулларда баён қилиш зарурати юзага келади. Қонунчилик матнида қатъий усул, аниқлик ва яхлитлик талабларига риоя этиш лозим.

Таъкидлаш жоизки, қонунчилик ҳужжатлари аҳолининг кенг доирасига қаратилган бўлади. Шу боис қонунчилик тилининг ўта мураккаб ва сунъий тарзда катта ҳажмли бўлиши мақсадга мувофиқ эмас. Бинобарин, қонунчилик ҳужжатлари аниқ ва тушунарли бўлиши ҳамда улар келажакда юзага келадиган ижтимоий муносабатларни тартибга солишга қаратилганлиги ва давлат иродасини ифодалаш билан ҳам тавсифланади.

Шу билан бирга, бугунги кунда илмий ва технологик тараққиёт ҳамда ривожланиш жараёнларининг жадал суръатлар билан кечаётганлиги ҳуқуқ нормалари билан тартибга солинадиган ижтимоий муносабатлар ва ўз-ўзидан қонун тилининг ҳам мураккабланишига олиб келади. Шу жиҳатдан олганда, бундай шароитларда қонунчилик тилини жуда ҳам оддий тарзда баён этиш ва барча учун тушунарли бўлишини таъминлаш анча мураккаб масаладир. Бундан ташқари қонун тилини сунъий ва мақсадга мувофиқ бўлмаган тарзда соддалаштириш ҳам салбий оқибатларга олиб келиши мумкин.

Ўз ўрнида, қонун ижодкорининг иродаси нисбатан камроқ атамаларни қўллаган ҳолда ифодаланиши амалиёт учун ижобий аҳамият касб этади. Қонунчилик ибораларининг лўндалиги, ўз навбатида, уларнинг ўзаро алоқадорлигини таъминлайди. Қонун матнининг қисқа ва мухтасар ифодаланиши, унинг мазмун-моҳиятини тушунишни ҳамда амалиётда ижросини таъминлашни енгиллаштиради.

Умуман, тарихан қонун тузиш услубиятига ҳуқуқшунослар томонидан нозик бир санъат сифатида қаралган. Унинг нозик жиҳатлари, ўзига хос хусусиятлари махсус фан даражасида ўқитилган ва шу соҳа билан шуғулланувчи махсус мутахассислар тайёрланган. Тарихий манбаларда келтирилишича, маълум бир даврларда ҳуқуқнинг мазмунини, моҳиятини яшириб кўпроқ фойда олиш учун қонунларни халқ тушунмайдиган тилда мавҳум ҳолатда, ниҳоятда узундан-узун тузиш ҳолатлари ҳам бўлган. Баъзан эса қонунлар аҳоли учун тушунарли бўлмаган тилларда қабул қилиш йўли билан ҳуқуқнинг мазмуни яширилган. Жумладан, Ўрта асрларда Ғарбий Европада қонунлар фақат лотин тилида нашр қилинган ва узоқ вақт у расмий давлат тили сифатида юритилган. Лотин тилида қабул қилинган қонунлар кенг халқ оммаси (масалан, немислар) учун тушунарли бўлмаган.

Ҳуқуқ ижодкорлиги ижтимоий муносабатларни ҳуқуқий тартибга соладиган, махсус, ўрнатиш бўйича расмий фаолият мақомига эга умуммажбурий нормаларнинг ягона ва

мақсадга мувофиқ тизими сифатида яратиш ва ривожлантириш жараёнидир. Ҳуқуқ ижодкорлиги жараёнида янги ҳуқуқий нормалар ишлаб чиқилади ва тасдиқланади. Бунда, биринчи навбатда, давлат фаолиятининг белгиланган вазибалари ҳуқуқда ўз ифодасини топади.

Ҳуқуқ ижодкорлиги турлари сифатида қуйидагиларни кўрсатиб ўтиш мумкин:

- бевосита ҳуқуқ ижодкорлиги (умумхалқ референдуми);
- давлат органларининг ҳуқуқ ижодкорлиги (Олий Мажлис, Вазирлар Маҳкамаси, вазирликлар ва б.);
- алоҳида мансабдор шахсларнинг ҳуқуқ ижодкорлиги (Президент, вазирлар, ҳокимлар ва б.);
- маҳаллий ўзини ўзи бошқариш органларининг ҳуқуқ ижодкорлиги.

Қонунчилик техникасининг юқори даражада бўлиши қонунда ифодаланувчи ҳуқуқий нормани аниқ ва равшан ифодалаш имконини беради ҳамда ҳуқуқий нормаларнинг нотўғри тушунилиши ёки турлича мазмунда тавсиф этилиши ёхуд шарҳланишига йўл қўймайди. Бу эса муайян қонуннинг амалиётда самарали қўлланилиши имконини беради. Қонунчилик техникаси ўз мазмун-моҳиятига кўра ҳуқуқий ҳужжатларни тайёрлашнинг қоида ва услублари йиғиндисидан иборатдир. Қонунчилик техникаси ўз ичига бир қатор масалаларни, жумладан, қонунларни тез ва сифатли тайёрлашнинг ташкилий ва техник қоидаларини, норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга ўзгартиш ва қўшимчаларни тўғри ва бир хилда киритиш, уларни тўлиқ ёки қисман ўз кучини йўқотган деб топиш услубларини, норматив-ҳуқуқий ҳужжат моддаларида қонун лойиҳасини тайёрловчининг фикрини аниқ, лўнда ва кўпчилик учун тушунарли қилиб ёзиш услубларини, норматив-ҳуқуқий ҳужжатни тузилишини мақсадга мувофиқ шаклда бўлишини таъминлашни, унинг тили ва ҳоказоларни ўз ичига олади.

Бинобарин, қонунчилик техникаси янги қонун лойиҳасини тайёрлаш, амалдаги қонун ҳужжатларига ўзгартириш ва қўшимчалар киритишни, айрим қонун ҳужжатларини бекор қилиш билан боғлиқ бутун фаолият жараёнида қўлланилади. Таъкидлаш жоизки, анча мураккаб бўлган ушбу жараёнда қонунчилик техникасини қўллашнинг самарадорлигини ошириш учун замонавий ахборот-технологияларидан фойдаланиш муҳим аҳамият касб этади. Зеро, қонун ижодкорлиги фаолиятининг бевосита объекти ва унинг натижаси ҳуқуқий ахборот ҳисобланади. Ўз ўрнида, ҳуқуқий ахборот ўз ичига ҳуқуқни тушуниш бевосита ёки билвосита кўмаклашувчи ёки қонун ижодкорлиги ва ҳуқуқни татбиқ этишга таъсир қилувчи умумэтироф этилган воситалар билан қайд этилган ҳар қандай яхлит ёзувлар(расмий ҳужжатлар, муаллифлик асарлари, ОАВ хабарлари)ни олади. Ҳуқуқий ахборотнинг асосий турларига қуйидагиларни киритиш мумкин:

1. Миллий ҳуқуқ тизими доирасига кирувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар.
2. Халқаро ҳуқуқ нормалари.
3. Норматив-техник ҳужжатлар (стандартлар, классификаторлар, қоидалар мажмуи, регламент, уставлар).
4. Ҳуқуқни қўллаш амалиётининг умумлашган шакллари (Конституциявий суд, умумий юрисдикция судлари қарорлари).
5. Иш юритиш ҳужжатларининг намуналари.
6. Юридик тушунча ва атамалар луғати.
7. Қонун ҳужжатларининг шарҳлари, ҳуқуқий масалаларга оида муаммоли, оммавий, таҳлилий ва илмий ишлар.
8. Ҳуқуқ ижодкорлиги жараёнини таъминловчи ҳужжатлар айланиши.

Юқорида кўрсатиб ўтилган ҳуқуқий ахборотларни тўплаш, сақлаш, фойдаланиш жараёнлари, ўз навбатида, замонавий ахборот технологияларини қўллашни тақозо этади. Зеро, глобаллашув ва жамиятни ахборотлаштириш жараёнлари тез суръатларда ривожланиб бораётган бугунги кунда жамият ҳаётининг турли соҳаларида замонавий ахборот технологияларининг роли ва аҳамияти тобора ошиб бормоқда.

Биз яшаётган ахборот асрида ахборот-коммуникация технологиялари аллақачон бир давлат чегарасидан чиқиб, халқаро миқёс касб этмоқда ва ҳар бир шахс ҳаётининг ажралмас қисмига айланиб бормоқда. Албатта, ушбу жараёнлар, ўз навбатида, жамият ҳаётини ташкил этишнинг барча соҳаларида ахборот алмашинувини самарали йўлга қўйиш ва бунда илғор ахборот технологияларидан кенгроқ фойдаланиш заруратини келтириб чиқаради. Шу ўринда ахборот технологияларига таъриф берадиган бўлсак, ахборот технологиялари ахборотни сақлаш ва қайта ишлаш билан банд кишилар меҳнатини самарали ташкил этиш усулларини, ҳисоблаш техникаси ҳамда уни ташкил этиш методи, ишлаб чиқариш ускуналари, уларнинг амалий татбиқ этилиши, шунингдек, улар билан боғлиқ ижтимоий, иқтисодий ва маданий муаммоларни ўрганадиган ўзаро боғлиқ илмий, технологик, муҳандислик фанлари мажмуидир.

Биобарин, ахборот технологияларининг ривожланиб бориши инсоният фаолиятининг турли йўналишларини электрон кўринишга кириб боришига олиб келади. Хусусан, демократлаштириш жараёнларида ахборот технологияларидан фойдаланиш натижасида илмий муомалага электрон демократия термини кириб келди, бунда ижтимоий ва сиёсий ҳаётда фуқаролар иштирокини кенгайтириш ва демократик институтлар фаолиятини такомиллаштиришда ахборот-коммуникация технологиялари ва ахборот инфратузилмасидан фойдаланиш назарда тутилмоқда.

Қонунчилик техникасида ҳужжатлар билан ишлашни автоматлаштириш жараёнини йўлга қўйиш ҳуқуқ ижодкорлигининг самарадорлигини оширишда муҳим аҳамият касб этади. Биобарин, кенг ҳажмдаги ҳуқуқий ахборотни тўплаш, сақлаш ёки уларни қидириб топиш муайян қийинчилик туғдириши, ўз навбатида, мавжуд ҳуқуқий ҳужжатларни электрон шаклга келтириш заруратини келтириб чиқаради. Ўз ўрнида, замонавий ахборот технологияларидан фойдаланган ҳолда электрон ҳужжатлар билан ишлашни автоматлаштириш бу соҳадаги фаолият жараёнида жисмоний меҳнатни енгиллаштиришга, янги қонун лойиҳаларини ишлаб чиқиш муддатини қисқартириш ва соддалаштиришга олиб келади.

Мамлакатимизда турли вазирликлар, давлат қўмиталари, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари ва бошқа органлар томонидан қабул қилинаётган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни рўйхатга олиш ва тарқатишни автоматлаштириш, ўз навбатида, мазкур ҳужжатларнинг электрон нусхаларини ҳам яратишни ҳам тақозо этади. Бу борада Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2000 йил 5 августдаги 304-сонли қарори билан “Меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларни тарқатиш тартиби тўғрисида Низом” тасдиқланган. Ушбу Низомда куйидагилар белгилаб қўйилган:

- Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари тўпламининг ўз вақтида нашр этилишини таъминлаш ва Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базасини тўлдириш учун Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Қонунчилик палатаси ва Сенати аппаратлари, Ўзбекистон Республикаси Президенти Девони ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси Аппарати тегишли меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинган кундан бошлаб бир кун мобайнида уларнинг матнларини қоғоз ва электрон матнларда Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигига жўнатади. Бунда меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларнинг электрон матнлари электрон почта тизими орқали Адлия вазирлигига жўнатилади;

- меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларни норасмий нашр этиш, шунингдек, яратилаётган қонун ҳужжатлари маълумотлари электрон базаси давлат ва хўжалик бошқаруви барча органлари, юридик ва жисмоний шахслар томонидан амалга оширилиши мумкин ва уларда меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларнинг барча реквизитлари, шунингдек, улар эълон қилинган расмий манбалар ва кучга кириш санаси кўрсатилган бўлиши керак;

- Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базасини шакллантириш ва доимий равишда янгиланган бориш, маълумотлар базасини сақлаш, маълумотлар электрон базасидан белгиланган тартибда фойдаланишни таъминлаш

Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги ҳузуридаги Ҳуқуқий ахборот билан таъминлаш маркази томонидан амалга оширилади [10].

Мамлакатимиз Президентининг фармони асосида Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишларидан бири бўлган давлат ва жамият қурилишини такомиллаштиришга йўналтирилган демократик ислохотларни чуқурлаштириш ва мамлакатни модернизация қилишда давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятининг очиқлигини таъминлаш, иқтисодиётда маъмурий-буйруқбозликка асосланган бошқарув тизимидан мутлақо воз кечилиб, бозор ислохотларини босқичма-босқич амалга ошириб, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик, фермерлик ҳаракатини ривожлантириш учун кенг имкониятлар ва қулай шароитлар яратилишига хизмат қилиши, шунингдек, жисмоний ва юридик шахсларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари ҳамда қонуний манфаатларига оид ахборотни тақдим қилишнинг замонавий шакллари жорий этиш ҳақида таъкидлаб ўтилди.

Бунда айнан туман ҳокимлари чиқараётган ҳар бир қарорларни халқ оmmasига етказишни таъминлаб, шу орқали ортиқча оворагарчиликлар ҳамда коррупцияни олдини олишни мақсад қилиб олган эди десак, ҳеч муболаға бўлмайди.

Айни вақтда мамлакатимиз босиб ўтган тараққиёт йўлининг чуқур таҳлили, бугунги кунда жаҳон бозори конъюнктураси кескин ўзгариб, глобаллашув шароитида рақобат тобора кучайиб бораётгани давлатимизни янада барқарор ва жадал суръатлар билан ривожлантириш учун мутлақо янгича ёндашув ҳамда тамойилларни ишлаб чиқиш ва рўёбга чиқаришни тақозо этмоқда.

Ушбу фикрлардан шундай хулоса қилиш мумкинки, ҳудудлардаги мавжуд муаммолар, норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда, амалиётда учрайдиган ноаниқликлар ва мунозарали ҳолатларни аниқлаштириш юзасидан ҳар бир туман миқёсида қонун ижодкорлиги фаолияти билан шуғулланадиган ишчи гуруҳларини тузиш лозим.

АДАБИЁТЛАР

1. Асадов Ш.Ф. Маҳаллий давлат ҳокимияти органлари. Ўқув қўлланма. – Т.: ТДЮИ, 2012. – 231 б.
2. Бойко Л.М. Законодательная техника: теория и практика. Автореф. дисс... канд. юрид. наук. – Т., 1984. – 22 с.
3. Вохидов З. Ўзбекистон Республикасида ҳокимият бўлиниши принципининг амалий ифодаси. 12.00.02. – Давлат ҳуқуқи ва бошқаруви; маъмурий ҳуқуқ; молия ҳуқуқи ихтисослиги бўйича юридик фанлари номзоди илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация. – Т., 2000. – 67 б.
4. Иеринг Р. Юридическая техника. – СПб., 1909. С. 31-32.
5. Кўчимов Ш. Ўзбек қонунчилик техникасининг истиқболлари. // Қонун ижодкорлиги ва қонунчилик техникаси: назария ва амалиёт муаммолари. – Т.: ТДЮИ, 2005. 61-б.
6. Монтескье Ш.Л. Избранные произведения. Гос.издат Политической литературы. – М., 1955. С. 168.
7. Саидов А.Х., Кўчимов Ш.Н. Қонунчилик техникаси асослари. – Т.: Адолат, 2001. – 272 б.
8. Одилқориев Х.Т. Ўзбекистон Республикасида қонун чиқариш жараёни. – Т.: Ўзбекистон, 1995. – 205 б;
9. Ушаков А.А. Очерки советской законодательной стилистики. – Пермь, 1967. С.6.
10. Ўзбекистон Республикаси Ҳуқумати қарорлари тўплами. 2000. 8-сон. 47-модда.